תנ"כון tenachon

5

De Profeten, meegelezen met de leraren van Talmoed en Midrasj en met de grote Joodse verklaarders van de Middeleeuwen tot heden

Samengesteld door Eli Whitlau in nauwe samenwerking met Rabbijn Yehuda Aschkenasy en met medewerking van drs. Dodo van Uden en dr. Marcus van Loopik

Het boek Melachiem/Koningen

In het boek Melachiem (Koningen) vinden we de verhalen uit de periode vanaf de dood van David tot aan het begin van de Babylonische ballingschap: de periode van de eerste Tempel. Net als Sjmoe'el vormt het boek Melachiem oorspronkelijk één boek, dat later in tweeën is gedeeld (zie p. 39).

De structuur van Melachiem

Melachiem bestaat uit drie delen: **a** 1Kon. 1-11, de periode van koning Sjlomo, toen het rijk op het toppunt van zijn glorie en macht was. **b** 1Kon. 12-2Kon. 17, de periode van het gesplitste rijk. Na de dood van Sjlomo wordt het rijk gesplitst in een noordelijk rijk, Jisrael of Efrajiem genoemd, en een zuidelijk rijk, Jehoeda (waarin opgenomen de stam Binjamin). Dit tweede deel van Melachiem bestaat in hoofdzaak (voor ca 80%) uit verhalen over de koningen van Israel; tussen deze verhalen door wordt in het kort ook de geschiedenis van de koningen van Jehoeda verteld. Dit tweede deel eindigt met de ondergang van het noordrijk Israel. **c** 2Kon. 18-25, de periode van de ondergang van Jisrael tot de ondergang van Jehoeda (naar *Da'at Mikra, Sefer Melachiem* p. 29). Melachiem beschrijft dus de gang van grootheid naar ondergang.

Geschiedenis en profetie

Op het eerste gezicht doet het boek Melachiem niet anders dan een beschrijving geven van de historische gebeurtenissen tussen de dood van David in het jaar 965 en de val van Jerusalem in het jaar 586. Maar voor Melachiem geldt hetzelfde als voor de andere 'eerste profeten' (Jehosjoea, Sjof'tiem en Sjmoe'el): het is niet een 'gewoon' geschiedenisboek. Het beschrijft de gebeurtenissen niet vanuit een militair, een politiek of economisch standpunt, maar vanuit profetisch perspectief. Het boek geeft ons een profetische duiding van de geschiedenis van de periode van de Eerste Tempel. Het profetische karakter van het boek wordt meteen zichtbaar als we letten op het steeds terugkerend 'refrein' dat in allerlei variaties het hele boek door klinkt: *En Sjlomo ging aan achter Asjtoret, de god van de Sidoniërs, en achter Milkom, de gruwel van de Ammonieten. En Sjlomo deed wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige* ... (1Kon. 11:5-6). *En Jehoeda deed wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige (–) en ook zij bouwden zich* [net als Jisrael] *hoogten en opgerichte stenen en asjera's* [een asjera is een gewijde boom of een beeld van een vruchtbaarheidsgodin] *op elke hoge heuvel*

Melachiem 1 / 1 Koningen

NB 1Kon. 5:1-32 is in vele vertalingen 4:21-5:18

Overzicht van het eerste boek

1 Sjlomo wordt koning 1:1-2:12
2 Hij vestigt zijn gezag en krijgt daartoe de wijsheid 2:13-4:1
3 De grootheid van zijn koningschap 4:2-5:14
4 De bouw van de Tempel en van het koninklijk paleis 5:15-7:51
5 De inwijding van de Tempel 8
6 God verschijnt voor de tweede keer aan Sjlomo 9:1-9
7 Sjlomo's zorg voor veiligheid en welvaart 9:10-28
8 De roem van Sjlomo's wijsheid onder de volken 10
9 Sjlomo's zonde en dood 11
10 De scheuring van het rijk 12-16
11 Optreden van Eliyahoe 17-21
12 De profetie van Micha en de dood van Achav 22

Inhoud

Het boek Melachiem 65
Adonia 66
Davids dood 67
Davids laatste wil 68
Sjlomo als regeerder 68
Sjlomo's eerste droomgezicht 69
'Hoogten' 69
De Tempel van Sjlomo 70
Sjlomo's wijsheid 70
Het gebed van Sjlomo 72
De tweede verschijning Gods 72
Omhoogvliedende letters 73
Sjlomo en David 74
Het falen van Sjlomo 75
De scheuring voorzegd 75
Drie profeten 76
De breuk in het rijk 77
Eliyahoe 78
Eliyahoe; en in midrasj 78
Izèvel 79
Lernen met *Tenachon* 80

B. Folkertsma Stichting voor Talmudica Burgemeester Lamboylaan 18 1217 LD Hilversum Telefoon (035) 219406

en onder elke weelderige boom (14:22-23). *En Achav, de zoon van Omri, deed wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige (–) en hij ging en diende de Ba'al en boog zich voor hem neer* (16:30-31). *Jehoram, de zoon van Jehosjafat, koning van Jehoeda (–) ging de weg van de koningen van Jisrael, zoals het huis van Achav deed (–) en hij deed wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige* (2Kon. 8:16-18). *Ze verlieten alle geboden van de Eeuwige hun God en maakten zich als gegoten beeld twee kalveren* [zie 1Kon. 12:28] *en maakten een asjera en bogen zich neer voor het hele heir van de hemel en dienden de Ba'al. Ze deden hun zonen en dochters in het vuur gaan, bedreven tovenarij en waarzeggerij en verkochten zich om te doen wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige* (17:16-17). Niet de militaire, politieke of economische prestaties van koning en volk staan in Melachiem centraal, maar of zij al dan niet doen *wat recht is in de ogen van de Eeuwige, zoals zijn vader David* (1Kon. 15:11 e.a.).

De strijd tegen de Ba'alscultus

Het centrale thema van het boek is een typisch profetisch thema: de strijd tegen alle vormen van kena'anitische afgoderij, in het bizonder de dienst aan de Ba'al. De grote strijder tegen de Ba'alscultus in deze periode is de profeet Eliyahoe. Om iets te kunnen begrijpen van de moeilijkheden die Eliyahoe daarbij te overwinnen had, moeten we ons eerst bezighouden met de vraag waaróm de Ba'alscultus voor het volk zo aantrekkelijk en verleidelijk was. Martin Buber beschrijft dat indringend in zijn boek *Der Glaube der Propheten* (*Werke* II, p. 310-320. We gebruiken de vertaling van L. Alons in G. van der Leeuw, *De Godsdiensten der wereld, II,* p. 201-204): 'Het beslag van de Eeuwige op het hele leven, in het uur van het openbaringsverbond zo plechtig geproclameerd, was een overmoedig vooruit lopen op een geleidelijke voltrekking. De feitelijke voltrekking geschiedt langzaam, trapsgewijs, telkens onderbroken door terugval, totdat het leven der gemeenschap werkelijk toebehoort aan "de levende God in haar midden" (Joz. 3:10). Er is echter *één* gebied in het nieuwe leven van het "gevestigde volk", dat zich naar zijn aard verzet tegen het karakter van de komende God, die de Eeuwige is. Het is een gebied, dat voor de primitieve boer alles beheerst: het geheim van de vruchtbaarheid der aarde (–). In verbazing staan de migranten voor de zegeningen van de vermenigvuldiging van het gewas, welke niet, zoals bij de kuddedieren, uit het vertrouwde gebeuren der paring in voldoende mate begrijpelijk is, maar tot stand komt in de schoot der aarde. Daar namelijk paren zich mannelijke en vrouwelijke macht, *ba'al* en *ba'alat*, "bezitter" en "bezitster" (–): de watervloed – regen, bron of grondwater – bevrucht de aardbodem en een rijke wasdom groeit uit hem op. Maar de mens is geen passief getuige van het huwelijk der machten: door gewijde gemeenschap, waarin man en vrouw de gemeenschap hebbende goden nabootsen en zich als het ware met hen vereenzelvigen, kan hij de energie en de uitwerking van de goddelijke bevruchting rechtstreeks doen toenemen (–). De in Kena'an binnenvallende Hebreeuwse nomaden treffen de ba'als niet alleen aan in de verbeelding van de inheemse bevolking, maar als het ware lichamelijk: slechts een enkele aanwijzing is nodig en reeds *zien* ook zij "onder elke weelderige boom" de godenparen met elkaar verkeren. Zij zijn in waarheid de "bezitters" van deze ak-

Adonía

Adonia was de vierde zoon van David, verkregen bij zijn vrouw Chagiet (2Sam. 4:3). Na de dood van Amnon en Avsjalom was hij de oudste nog levende zoon van David. Op grond daarvan meende hij in aanmerking te komen voor de opvolging. Nog bij het leven van zijn vader ging hij zich als kroonprins gedragen (1Kon. 1:5) en zocht hij daarbij steun onder de elite van het volk: met name bij Joav en de priester Evjatar, die hem in zijn aspiraties volgden (7). Anderen volgden hem daarin echter niet (8). Adonia wist niet dat David aan Bat-Sjèva beloofd had dat Sjlomo zijn opvolger worden zou.
Met steun van Natan krijgt Bat-Sjèva de toezegging dat David zich aan zijn woord zal houden. Als Adonia dat hoort, vreest hij dat Sjlomo hem zal doden. Deze vergeeft hem aanvankelijk. Maar wanneer Adonia hem via Bat-Sjèva vraagt om de hand van Avisjag, David's verzorgster van zijn oude dag (1:1-4; 2:17), ziet Sjlomo dat als een teken dat Adonia zijn aspiraties nog niet heeft opgegeven en laat hem doden.
De vrouwen van de koning staan als het ware voor de koning zelf. Ze vertegenwoordigen zijn 'huis' in de intiemste zin. Wie daarin binnendringt, geeft te kennen dat hij de plaats van de koning ingenomen heeft. Als Avneer zich 'sterkt in het huis van Sja'oel', gaat hij een relatie aan met een van Sja'oels vrouwen (2Sam. 3:7). Sja'oels zoon Iesjbosjet ziet daarin een greep naar de troon van Sja'oel. Wanneer hij hem dat voorhoudt, loopt Avneer over naar het kamp van David. Als Avsjalom de troon van David wil afnemen, en hem uit Jerusalem verjaagd heeft, en zich als koning bij het volk wil bewijzen, geeft Achitofel hem deze raad: *Kom tot de bijvrouwen van je vader, die hij hier liet om zijn huis te behoeden en heel Israel zal het horen (–) en dat zal de handen sterken van hen die met je zijn.* En dan komt Avsjalom voor de ogen van heel Israel tot de bijvrouwen van zijn vader (2Sam. 16:15-23).

ker, waar men zich ploegend voor inspant, maar waar men geen resultaat van mag verwachten wanneer men de ba'als niet dient, zoals zij het verlangen. Men geeft daarmee de Eeuwige immers volstrekt niet op; in tijden van vijandelijke bedreiging wendt men zich tot Hem en vertrouwt zich toe aan zijn beproefde leiding. Maar met boerenmagie kan men zich tot de oude Trekgod toch niet wenden (–). Het valt de getrouwen van de Eeuwige heel zwaar deze houding, die in het geheel niet tot een belijdenis komt, te bestrijden. In een tijd dat vijanden het volk bedreigen, behoeft men alleen maar de altaren van de plaatselijke ba'als "om te werpen" (Richt. 6:28); dat is voldoende. Zodra de bevrijdingsoorlog geproclameerd wordt, is alleen de Eeuwige nog actueel, de anderen zijn spoedig vergeten. Maar zodra de vrede met de regelmatigheid van de akkerbouw is teruggekeerd, heeft de Eeuwige het hard te verantwoorden tegen de overal rondwoekerende kleine machten. Hij kan de werkelijke Heer van het volk, in de oude absolute zin, alleen blijven wanneer Hij ook de macht krijgt over dat nieuwe, agrarische levensgebied (–). De oprecht aan de dienst van de Eeuwige getrouwen hebben al vroeg de onverenigbaarheid van de Eeuwige en de Ba'al ingezien (–). Natuurlijke bevloeiing is geen paring van instromende mannelijke en ontvangende vrouwelijke elementen, doch een gave van de schenkende God, de Heer over alle vruchtbaarheid. Dat is (–) de belijdenis die ten grondslag ligt aan de daad van Elia, de Thisbiet, die een eeuw na David en een eeuw voor Hosea leefde.'

Profetische interpretatie van de gebeurtenissen

We zeiden al: het boek Melachiem schrijft geen geschiedenis zonder meer, maar geeft een profetische duiding aan de gebeurtenissen van deze periode. Aan het eind van het eerste deel van Melachiem wordt een verband gelegd tussen Sjlomo's betrokkenheid bij de afgodendienst en de scheuring van het rijk na zijn dood. Omdat Sjlomo afweek van het gebod niet achter andere goden aan te gaan, *werd de Eeuwige vertoornd op Sjlomo (–): Ik zal het koningschap van je afscheuren en het geven aan je dienaar (–). Maar Ik zal niet het hele koningschap van je afscheuren; één stam zal Ik aan je zoon geven, terwille van David, Mijn dienaar* (1Kon. 11:10-14). Aan het eind van het tweede deel vinden we eenzelfde interpretatie van de ondergang van Israel, in opvallend overeenkomende bewoordingen. Omdat het volk, ondanks de waarschuwingen van de profeten, volhardde in het bedrijven van afgoderij, *werd de Eeuwige zeer vertoornd op Jisrael en verwijderde hen van Zijn Aangezicht. Niemand bleef over, slechts de stam van Jehoeda alleen* (2Kon. 17:7-18). En omdat *ook Jehoeda de geboden van de Eeuwige hun God niet hield en* [ook] *zij gingen in de inzettingen van Jisrael* (17:19), wordt tenslotte in het derde deel aan Jehoeda hetzelfde meetsnoer aangelegd als aan Jisrael: *Ik verlaat de rest van Mijn erfdeel en geef hen in de hand van hun vijanden (–) omdat ze deden wat kwaad is in Mijn ogen* (21:14-15). Maar daarmee is niet het laatste woord gezegd. Melachiem eindigt met een verhaal waarin het einde van de ballingschap vooruitgespiegeld wordt. Want Gods toorn is nooit het laatste woord. 'Zijn toorn gaat voorbij, zijn liefde duurt altijd voort' (A.J. Heschel, *The Prophets*, II, p. 69). (DvU)

Davids dood (midrasj)

'Zei Rav Jehoeda in naam van Rav: Hoezo staat er (Ps. 39:5): *Laat mij, Eeuwige, mijn einde kennen, en de maat van mijn dagen wat die is, weten wil wanneer ik sterven zal.* [*Rav Jehoeda vertelt daarover dan de volgende midrasj:*]

Zei David tot de Heilige Hij zij gezegend: Heer der wereld, *laat mij, Eeuwige, mijn einde kennen*. Hij antwoordde: Het is Mijn besluit dat de mens niet weet hoe zijn einde zal zijn. *En de maat van mijn dagen?* Het is Mijn besluit dat de maat van zijn dagen de mens onbekend blijft. Maar *weten wil ik wanneer* [*op welke dag*]! Hij antwoordde: op Sjabbat zal je sterven. Zei David: Laat me sterven op de eerste dag van de week [*opdat de Sjabbat niet samenvalt met leed. God antwoordde:*] Neen, want het koningschap van Sjlomo is al bepaald en het ene koningschap overlapt het andere zelfs met geen haar. [*Zei David:*] Laat me dan sterven de dag vóór Sjabbat! Hij antwoordde [*heb je niet zelf gezegd in Ps. 84:11*]: *Beter is één dag in Uw voorhoven, dan duizend* [*dagen daarbuiten*]: Liever is mij één dag waarop je je verdiept in Tora, dan de duizend opstijgoffers die Sjlomo je zoon me eens op het altaar zal brengen [*vgl. 1Kon. 3:4; David concludeert uit dit antwoord dat hij niet zal sterven zolang hij Tora studeert. Dus:*] De hele sjabbat bleef David zitten leren. Omdat het de dag was waarop hij moest sterven, bleef de engel des doods bij hem staan, maar hij kreeg geen macht over hem, omdat hij niet ophield met leren. De engel des doods dacht: Hoe moet ik het doen?! Nu had David een boomgaard achter zijn huis. De engel des doods bewoog daarop de takken van de bomen heen en weer. David ging naar buiten om te kijken. Toen hij de trap opliep ging de trap onder hem open. Hij schrok en stierf.' (bSjabbat 29-30).

Een verrassende illustratie van de spanning tussen de sterfelijkheid van de mens en de belofte dat de studie van Tora onze dagen verlengt.

Davids laatste wil

2:1-9 *Toen Davids dagen de dood naderden, gebood hij zijn zoon Sjlomo,* enz.
Het eerste wat David zijn zoon gebiedt is te gaan in de wegen van de Eeuwige (1-4). Maar dan? Dan herinnert hij Sjlomo aan de wandaden van Joav en Sjim'i en hij zegt hem beiden te doden. Ten aanzien van Sjim'i formuleert hij dat aldus (2:8-9): *En zie, met jou is Sjim'i (–). Hij was het die mij met een vreselijke vloek vervloekt heeft toen ik naar Machanajiem ging* [vgl. 2Sam. 16:5-8]. *Hij was het die me tegemoet kwam naar de Jordaan* [om David vergiffenis te vragen; id. 19:18], *toen heb ik hem bij de Eeuwige gezworen: Ik zal je niet doden met het zwaard* [id. 19:23]. *Maar nu: ongestraft moet je hem niet laten, want je bent een wijs man, je zal weten wat je met hem doen moet om zijn grijze haar met bloed in het dodenrijk te laten afdalen*. Dezelfde David, van wie God later zegt (9:4) dat hij *in volkomenheid van hart en in oprechtheid heeft gewandeld* – deze zelfde David draagt op zijn sterfbed zijn zoon op Sjim'i alsnog te doden en zijn belofte aan hem te breken?! Terwijl hij deze belofte nog eens uitdrukkelijk herhaalt?
Want ook al doodt hij Sjim'i niet met eigen hand, komt de opdracht aan zijn zoon om dat te doen moreel gesproken op hetzelfde neer. Volgens Abravanel gaat het hier echter niet om een opdracht, maar om een goede raad voor de toekomst: 'David gelastte Sjlomo niet Joav en Sjim'i te doden om hun vroegere wandaden, waarvoor hij ze ook zelf niet gedood had. Evenmin gaf hij zijn zoon, een nog jonge man die tot koning was gezalfd, de gevaarlijke raad aan het begin van zijn regeringsperiode zulke invloedrijke hovelingen ter dood te brengen. Waar het David om ging, was Sjlomo eraan te herinneren wat Joav en Sjim'i hem, David, hadden aangedaan, opdat hij zich voor hen in acht zou nemen.' Abravanel wijst op de woorden *met jou is Sjim'i*. Het Hebr. woordje voor *met* ('iem') betekent zoveel als: aan je kant staan. David zegt dan in feite: 'nu staat hij aan je kant', zoals hij eens ook aan mijn kant stond. Maar ik herinner je eraan wat hij mij desondanks heeft aangedaan. Wanneer hij ook jou afvallig wordt, wees dan wijs en zorg ervoor dat je hem niet nogmaals spaart. David kent de onbetrouwbaarheid van Sjim'i en Joav (vgl. 2Sam. 18:5 en 14) en wil Sjlomo voor hen waarschuwen. Sjlomo gedraagt zich inderdaad naar deze raad. Wanneer Joav tegen Sjlomo partij kiest voor Adonia, schenkt hij hem geen vergiffenis, maar laat hem doden (2:28-35). Hetzelfde lot treft drie jaar later Sjim'i, wanneer deze een ondubbelzinnige instruktie van Sjlomo overtreedt (2:36-46). David had dus alle reden voor zijn raad. En ze sterven om nieuwe overtredingen.
In zijn laatste woorden wijst hij zijn zoon in de eerste plaats op zijn plicht tegenover God (1-4) en in de tweede plaats op zijn plicht het koningschap te bevestigen. En wel door zich in acht te nemen voor de invloedrijke hovelingen die zich in het verleden onbetrouwbaar hebben getoond. Sjlomo volgt de raad op, en dan besluit ons hoofdstuk met de woorden; En het koningschap was in de hand van Sjlomo bevestigd (46).

Sjlomo als regeerder
Sjlomo's wijsheid blijkt vaak alleen tussen de regels. Zo ontbond hij geleidelijk de stammenstruktuur van het volk, door het instellen van een nieuwe bestuurlijke staatsinrichting bestaande uit twaalf provincies, zonder duidelijke overlapping met de stamgebieden. De goeverneurs van de provincies waren rechtstreeks verantwoording schuldig aan de koning. Sjlomo's stille diplomatie deed de verschillen tussen de stammen vervagen en ontnam ze het merendeel van de militaire, sociale of politieke onafhankelijkheid die ze tot David' dagen hadden gekend.
Qua militaire macht was Sjlomo's machtigste medestander Benaja, de aanvoerder van een soort vreemdelingenlegioen, zonder relatie met een van de stammen. Benaja werd voor zijn trouw beloond door zijn benoeming tot opperbevelhebber van het nationale leger. De macht van deze funktie, werd echter allengs tegengespeeld door de aanstelling van nieuwe overheidsfunktionarissen: de schrijvers die de buitenlandse zaken voor hun rekening namen, de belastinginspecteurs die verantwoordelijk waren voor de staatskas, enz. De aanstelling van een aantal persoonlijke adviseurs van de koning, droeg bij tot een nieuw machtsevenwicht, waarin de opperbevelhebber niet langer het koningschap in de palm van zijn hand hield, zoals Joav onder David. Dit is slechts één voorbeeld van Sjlomo's stille, doeltreffende manier om politieke doelen te realiseren langs sociale en bestuurlijke weg.
Niet het minst door zijn huwelijken met buitenlandse prinsessen bouwde hij een netwerk op van diplomatieke en handelsrelaties. Zijn duizend vrouwen duiden minder op een onverzadigbare lust, dan op zijn wil politieke doelen met minder pijnlijke middelen te bereiken dan met oorlog. Sjlomo was een van de eerste historische personen die ernst maakte met het 'make love, not war'. (Naar A. Steinsalz, *Biblical Images*.)

Sjlomo's eerste droomgezicht

3:1 *En Sjlomo verzwagerde zich met Farao, de koning van Egypte, en hij nam de dochter van Farao en bracht haar naar de stad van David,* enz. Malbiem: 'Nadat hij zijn koninkrijk intern gevestigd had [*2:46, en zie p. 4*] vestigde hij het nu extern, bij de koningen rondom hem, door zich te verzwageren met de machtigste koning uit die dagen, als een steun tegenover zijn buitenlandse belagers.' Een gemengd huwelijk? Dat hij haar tot een Joodse vrouw maakte staat voor de verklaarders buiten twijfel (bJevamot 76a). Zie ook het bruiloftslied van Ps. 45:10-11, waar van de koningsdochters onder de vrouwen van de koning gezegd wordt: *vergeet je volk en het huis van je vader.*

Na aldus de vrede in zijn rijk te hebben gevestigd brengt Sjlomo offers op de 'grote hoogte' in Giv'on (zie kolom hiernaast). En daar vraagt God hem wat Hij hem geven zal. God kent natuurlijk al het verlangen in Sjlomo's hart. Maar door de vraag te stellen dwingt hij hem zich zijn diepste wens bewust te maken. Voor Sjlomo in 9 tot zijn vraag komt, noemt hij eerst de beweegredenen daartoe. In 6 zegt hij dat God zijn vader David grote liefde (*chèsed*) heeft bewezen toen hij in waarheid, met rechtvaardigheid en oprechtheid van hart voor God wandelde. God heeft hem daarin niet alleen gezegend, maar ook behoed, en bovendien heeft hij hem een zoon gegeven die vandaag in vrede op zijn troon zit. Deze opeenvolging doet denken aan de priesterzegen (Num. 6:24-26).
In 7 spreekt Sjlomo dan over zichzelf. Net als David in 6, noemt hij ook zichzelf *Uw knecht.* Maar vergeleken met zijn vader is hij *een kleine knaap, die geen weet heeft van ingaan noch uitgaan,* dwz niet de wijsheid heeft die David met de jaren heeft verworven.
Bovendien zit *Uw knecht temidden van Uw volk, dat U verkoren hebt, een groot volk dat niet te tellen of te meten is van veelheid.* En dan stelt Sjlomo zijn vraag: *Geef dan Uw knecht een luisterend hart om Uw volk te richten, te onderscheiden tussen goed en kwaad. Want wie kan richten dit Uw zware volk!* In het woord 'hart' zit een verwijzing naar David (vgl. 6). Merk op dat Sjlomo zich geheel in dienst stelt van God en Zijn volk en daarbij de voetsporen van zijn vader wil volgen. Voor zich persoonlijk vraagt hij niets. In zijn weerwoord looft God hem eerst om alles wat hij niet heeft gevraagd: *Niet heb je gevraagd* een lang leven, rijkdom, de ziel van je vijanden. *Gevraagd heb je om te kunnen onderscheiden, om recht te horen. En daarom doe Ik je naar je eigen woorden. Ik geef je een wijs en onderscheidend hart, zoals er voor je nooit geweest is en na je nooit meer zal opstaan. Maar ook wat je niet gevraagd hebt geef ik je: Ook rijkdom en ook eer, zoals niemand onder de koningen ooit voor je geweest is, en dat al je dagen.* Merk op dat God hem geen lang leven belooft, één van de drie dingen die Sjlomo niet gevraagd heeft! Want een lang leven is gebonden aan de voorwaarde dat hij de geboden Gods blijft houden. Van de koning vergt de Tora (Deut. 17:20): *dat hij noch rechts, noch links afwijkt van de geboden, opdat hij zijn dagen verlengt in zijn koningschap, hij en zijn zonen.*

'Hoogten'

3:2 *Het volk offerde op de hoogten, want tot die dag was voor de Naam van de Eeuwige nog geen huis gebouwd (–) maar de koning ging naar Giv'on om daar te offeren, want zij was de grote hoogte.*

Het woord 'hoogte' (Hebr. *bama*) slaat in Tenach op het altaar dat in het centrum staat van een plaats van eredienst. Het is dan ook synoniem voor 'altaar'. In de Tora wordt het woord vooral gebruikt in verband met afgodendienst. Als altaar voor de God van Israel komt het woord het eerst voor in 1Sam. 9:13, 22-24, waar Sjmoe'el een hoogte bouwt (kennelijk buiten de stad en hoger gelegen dan de stad).
Tevens was het een plaats van samenkomst waar de aangelegenheden van de stad besproken werden (id. 18), en waar een leerhuis was gevestigd waar men zich kon voorbereiden op de profetie (id. 19:18 ev. en 10:5).
Wat is nu het verschil tussen een hoogte en 'de grote hoogte', waarvan sprake is in onze tekst?
De Tora maakt onderscheid tussen de eredienst van de gemeenschap als geheel en de offers die individuele personen moesten of konden brengen. Zolang de ark nog geen vaste plaats had gekregen, maar meereisde met het volk, konden de individuele offers ook gebracht worden op zelfgebouwde altaren of 'hoogten'. Het altaar voor de openbare eredienst heette 'de grote hoogte.' Nadat in de dagen van Jehosjoea het heiligdom gevestigd werd in Sjilo, werden de individuele hoogten verboden (vgl. Joz. 22:9 ev). Na de val van Sjilo werden de individuele hoogten (altaren) opnieuw toegestaan, maar na de bouw van de Tempel definitief verboden. Voor de publieke eredienst was er echter steeds maar één 'grote hoogte'. Na de val van Sjilo was ze gevestigd in Nov en na de val van Nov in Giv'on. Naar dit altaar gaat Sjlomo, en daar verschijnt God aan hem.

De tempel van Sjlomo

Nadat in hoofdstuk 5 de voorbereidingen voor de tempelbouw worden vermeld, volgt in 6 en 7 het verhaal van de eigenlijke bouw. Dit verslag wordt tweemaal onderbroken. Eerst door de waarschuwing Gods in 6:11-13, dat de tempel alleen toekomst heeft wanneer de koning de geboden Gods in acht neemt.
Vervolgens (7:1-12) door het verslag van de bouw van Sjlomo's eigen paleis ('het woud van Levanon', naar de cederen zuilenrijen, die het op een bos deden lijken), met troonzaal en rechtzaal, zijn particuliere residentie, en het paleis voor de koningin. Dat dit verslag geplaatst is temidden van het verhaal over de bouw van de tempel onderstreept de heiligheid van het koningshuis van David. In 2Sam. 7:11-13 belooft God David immers niet alleen dat zijn zoon in Davids naam de Tempel bouwen zal, maar ook dat het koningshuis van David voor altijd zal bestaan. Hoezeer de tempelbouw met de naam van David verbonden is blijkt uit hoofdstuk 5, waar de toezegging Gods voor de bouw viermaal met de naam David verbonden wordt (5:2,3,5,7), terwijl het verhaal ook eindigt met zijn naam (7:51).
Door deze twee onderbrekingen wordt het verhaal van de bouw van de Tempel in drieën verdeeld. Het eerste deel (6:1-10) bespreekt het gebouw als zodanig; het tweede (6:14-38) de afwerking, en het derde (7:13-51) de inrichting.

In 6:1 wordt terugverwezen naar de Uittocht uit Egypte. Nu eindelijk is de belofte vervuld dat God hun rust zal geven in het eigen land, en dat God daar Zijn Naam zal vestigen (Deut. 12:10-11).
Het gebod een heiligdom voor de Eeuwige te vestigen gaat terug op Ex. 25:8: *En maak Mij een heiligdom zodat Ik temidden van jullie kan wonen*. En daar, in Ex. 25-28, wordt het heiligdom en zijn inrichting beschreven. Naar dit model (vgl. Ex. 27:8) bouwt Sjlomo nu zijn Tempel. Naar dat model. Wat niet wil zeggen: precies zoals het heiligdom in de woestijn. Hij bouwde het bijv. niet in dezelfde maten. Het heiligdom in de woestijn moest immers steeds weer kunnen worden opgebroken en meegevoerd. Nu hoeft het niet meer zo handzaam te zijn. Nu kan er steen in worden verwerkt, kunnen er gebouwen worden aangebouwd, en kan het aanzienlijk groter en hoger zijn: tweemaal zo breed en lang en drie keer zo hoog.
De essentiële attributen, zoals de menora, het wasbekken, het altaar, enzovoort blijven alle gehandhaafd. Alleen maakt Sjlomo er in bepaalde gevallen meer van: tien menorot bijvoorbeeld, en tien tafels, in plaats van één (2Kron. 4:7-8). Aan welke attributen voegt hij toe en aan welke niet? De ark met de cheroeviem op het deksel bleef natuurlijk de ark die David naar Jerusalem had gebracht, en die de aanleiding werd tot het bouwen van de Tempel (2Sam. 7:2). Maar boven de cheroeviem op de ark plaatste hij twee grote cheroeviem, die met hun vleugels de hele ruimte vulden. In 2Kron. 4:1 lezen we dat hij ook een nieuw koperen altaar maakte en (id. 3:14) een nieuw voorhangsel. In ons boek wordt dat niet vermeld. Dat hij voor de noodzakelijke voorwerpen en bv. de priesterkleding zorgde spreekt voor zich. Ons boek legt de nadruk op de rijkdom der materialen en

Sjlomo's wijsheid
In antwoord op Sjlomo's gebed om een 'begrijpend hart', antwoordt God (3:12): *Zie, Ik geef je een wijs en onderscheidend hart, zoals er voor je nooit geweest is en er ook na je niet zal opstaan*. Als illustratie daarvan volgt het verslag van zijn eerste rechtspraak: het geschil tussen de twee vrouwen (3:16-27). En dan volgt (28): *Heel Israel hoorde het gericht dat de koning gericht had, en ze huiverden voor het aangezicht van de koning, want ze zagen dat de wijsheid Gods in zijn binnenste was, om recht te doen*.

Waaruit bleek de wijsheid van Sjlomo in dit rechtsgeding? Bij eerste lezing zou men denken: uit de toets waarin hij de vrouwen onderwerpt (24): *Houw het levende kind in tweeën, en geef die de helft en die de helft*. Dit is weliswaar een verrassende vondst, maar niet een waarvan het volk zó onder de indruk kon komen dat *ze zagen dat de wijsheid Gods in zijn binnenste was*. Bovendien is de toets op zichzelf niet doorslaggevend: Beide vrouwen hadden elkaar het kind kunnen gunnen of met het oordeel hebben kunnen instemmen. En dan zou nog steeds niet duidelijk zijn van wie het kind was. Daaruit volgt dat Sjlomo al wist wie de moeder was, maar een middel zocht om dit voor ieder zichtbaar te maken. Zijn wijsheid schuilt dan niet in zijn taktiek, maar in het feit dat hij om zo te zeggen in de harten van mensen kon kijken. En uit het feit dat beide vrouwen hoeren waren blijkt dat voor Sjlomo niemand te min was en dat ieder zich tot hem kon richten.
Maar misschien kunnen we nog een laag dieper graven. Het woord 'hoereren' is de kwalificatie bij uitstek voor afgodendienst. In die betekenis wordt het in Tenach verreweg het meest gebruikt. We zouden nu als volgt kunnen denken: Vanuit de wijsheid Gods die in hem was, zag hij in de twee hoeren die voor hem stonden de belichaming van een hogere en fundamentele werkelijkheid, die zich hier op aarde in allerlei vormen manifesteert. Niet alleen in twee typen hoeren, maar ook in twee typen van volken:

op de vernieuwingen die Sjlomo aanbracht. Zo wordt het wasbekken voor de priesters (Ex. 38:8) nu 'de zee van koper' (7:23 en zie 2Kon. 25:13), staande op twaalf runderen. Dit ter onderscheiding van de overige wasbekkens in de voorhof (7:38). Een andere spectaculaire vernieuwing, waar de tekst uitvoerig op ingaat, zijn de tien 'onderstellen' waarop de wasbekkens konden worden vervoerd (7:27-37). En niet te vergeten: de twee koperen zuilen met hun kapitelen (7:14-22) bij de voorhal. De rechter zuil heette Jachien, de linker Boaz. Volgens Abravanel staan de zuilen voor de beide koningen die de tempel hebben gevestigd: David en Sjlomo. Vandaar ook de kapitelen of kronen. De Naam Jachien zou dan verband houden met het werkwoord *hechien* = voorbereiden en Boaz met Sjlomo, aan wie (Hebr. *Bo*) de kracht (*oz*) gegeven werd de tempel te bouwen. Heel het huis straalde kostbaarheid uit: opgetrokken uit kostbare stenen, de wanden, de vloer en de zoldering van het hout van ceders en cypressen, ingevoerd uit Levanon; aan de balken snijwerk van ineengevlochten planten (6:18), bloemknoppen, palmen en cheroeviem (29, 32,25), en dat alles naderhand met goud overtrokken. Zoals Betsalel voor Mosjè de tent van samenkomst realiseerde (Ex. 31:1 ev), zo werd de tempel in Jerusalem voor Sjlomo gerealiseerd door de kunstenaar Chiram (7:13,40 ev; niet te verwarren met de koning van die naam uit 5:1!).

Over de symbolische betekenis van de tempelmaten, de voorwerpen en de aantallen geven verschillende verklaarders uiteenlopende antwoorden. We beperken ons hier tot enkele voorbeelden. De twee cheroeviem zouden volgens Cassuto en andere verklaarders verwijzen naar de dragers van de troon Gods. Vgl. Ps. 99:1 waar David de Eeuwige beschrijft als *zetelend op cheroeviem* (en zie Ez. 1). Volgens Rambam (*Moré* III,45) herinneren de cheroeviem aan de engelen, in wie Gods wijsheid overvloeit, en die de profeten deel aan deze wijsheid doen hebben. 'Het geloof in de profetie gaat vooraf aan het geloof in de Tora. De profeet ontvangt zijn openbaring via engelen', en deze engelen zijn als het ware emanaties van Gods wijsheid.
De cheroeviem op het deksel van de ark herinneren daarmee aan de Goddelijke herkomst van de Tora.
In *Tenachon over de Tora* nr. 13 (p. 205 ev) vermeldden we nog enkele visies op de betekenis van de struktuur en de inrichting van het heiligdom. Daaruit citeren we tot slot een fragment van de visie van Rabbi Chajiem van Volozhyn uit zijn boek *Nefesj Chajiem*, 1.4: 'In Ex. 25:8 lezen we: *Ze moeten Me een heiligdom maken (–) geheel zoals Ik je toon (–) zo moeten jullie maken*. Onze rabbijnen leerden (bSanhedrin 46): "En zo moeten álle generaties doen". Volgens onze visie wil hiermee dit gezegd zijn: Denk niet dat Mijn uiteindelijke doel het bouwen van een uiterlijke tempel is. Maar weet dat het bouwen van de Woning en al wat erbij hoort geen ander doel heeft dan jullie tot vingerwijzing te zijn, waarnaar je je blik en je handelen richt, zodat je door je daden zèlf wordt als een afbeelding van de Woning en zijn interieur (–). Wanneer de mens zich heiligt door het doen van de geboden, dan is hijzelf het wèrkelijke heiligdom en verwijlt de Eeuwige in hem.'

Israel, dat moeite heeft zich los te maken van de afgodendienst, maar toch kiest voor God en daarmee voor het leven; en de afgodische volken die het leven verstikken. Immers: de zoon van de ène vrouw stierf *omdat ze op hem had gelegen* (19). De andere vrouw is weliswaar ook hoer, maar ze richt zich vol ontzag tot de koning en noemt zich *zijn dienstmaagd* (20), zoals Israel door alles heen zich knecht Gods weet, en ze is vervuld van erbarmen (26). Haar wederpartij richt zich niet tot de koning, maar rechtstreeks ruziënd tot haar en heeft liever dat ook de levende zoon sterft dan dat hij aan de ander wordt gegeven (26). En dat is de houding van de afgodische volken tegenover Israel.
Dit proces van beide vrouwen weerspiegelt zich straks binnen het leven van het volk: Het volledige Israel valt uiteen omdat het hart van de koning verdeeld is (11:10-13). Zowel het noordrijk (Israel, later Efrajiem genoemd) als het zuidrijk Jehoeda 'hoereren' met vreemde goden. Opnieuw twee hoeren, die elkaar de levende zoon betwisten. De levende zoon, het volledige Israel, wórdt nu in tweeën gehouwen. De toekomst ligt echter bij Jehoeda, dat zich blijft richten tot de Koning en zich 'Zijn dienstmaagd' blijft weten.
Gods wijsheid 'die in zijn binnenste is', doet Sjlomo in het geding tussen beide hoeren de diepere werkelijkheid beseffen die zich in dit ogenschijnlijk zo aardse voorval weerspiegelt. Dit weten straalt hij uit. Het is deze wijsheid die het volk van huiver vervult, en die de volken om inzicht naar hem toe doet stromen (4:34). Maar hoe groot zijn wijsheid ook is, ze blijft beperkt. Het is Sjlomo zelf die straks de aanleiding wordt voor het ontstaan van 'twee hoeren' in het land Israel. En dan voltrekt God Sjlomo's eigen oordeel en houwt het land in tweeën...

Het gebed van Sjlomo

Nadat het werk aan de Tempel voltooid is, roept Sjlomo de gemeenschap van Israel bijeen om de inwijding te vieren. En dan blijkt dat de Eeuwige het doel van het huis bevestigt: 8:10-11: *En het was, toen de priesters uit het heilige gingen, dat een wolk het huis van de Eeuwige vervulde. En de priesters konden niet staan om te dienen, vanwege de wolk. Want de heerlijkheid van de Eeuwige had het huis van de Eeuwige vervuld.* 12 *Toen zei Sjlomo: de Eeuwige heeft gezegd dat Hij in donkerheid zou wonen.*
De wolk en de donkerheid staan zowel voor de aanwezigheid als de onzichtbaarheid Gods (zie ook Ex. 20:18; Ps. 97:2). Dat *Hij in donkerheid zou wonen* betekent volgens Abravanel dat God ervoor gekozen heeft af te dalen naar deze materiële wereld, die geheel donkerte en wolk is, om daarop toe te zien. In het neerdalen van de wolk zag Sjlomo Gods woord uit Ex. 29:45 bewaarheid: *Ik zal temidden van de kinderen Israels wonen, en Ik zal hun tot God zijn.* Sjlomo richt zich nu eerst tot de gemeenschap van Israel. En voor het wonder dat nu gebeurd is geeft hij de eer aan God en aan zijn vader David: 15 *Gezegend de Eeuwige, de God van Israel, die met Zijn mond sprak tot mijn vader David: van de dag af dat Ik het volk Israel uit Egypte voerde, heb ik nooit een stad uit al Israels stammen verkoren om een huis te bouwen opdat daar Mijn Naam zou zijn, maar David heb ik verkoren, om over Israel te zijn.* Dan herinnert Sjlomo eraan dat het bouwen van het huis uit het hart van David kwam (17) en hoezeer God hem daarom loofde (18; het woord 'hart' komt in 17-18 driemaal voor), maar dat zijn zoon het bouwen zou. *Zo heeft de Eeuwige* [nu] *Zijn woord gestand gedaan dat Hij gesproken heeft en mij doen opstaan in plaats van mijn vader David, en mij doen zitten op de troon van Israel zoals de Eeuwige gesproken heeft en ik heb het huis gebouwd voor de Naam van de Eeuwige, de God van Israel.*
En dan spreekt hij zijn gebed uit. Ook daarin verwijst hij weer driemaal naar David, zodat de naam David in het geheel zevenmaal voorkomt. Wat zijn de hoofdpunten van Sjlomo's gebed?
In de eerste plaats: God woont niet in het Heiligdom. Er is hier geen sprake van de afgodische gedachte dat Hij in een Tempel zou zijn gevangen: *Zou God dan op aarde zetelen? De hemel en de hemel der hemelen kunnen U toch niet bevatten? En hoe dan dit huis dat ik gebouwd heb?!* (27). 'Waarom noemen we de Heilige Hij zij gezegend "de Plaats"? Omdat Hij de plaats is van de wereld, maar de wereld is niet de plaats van Hem' (Ber.R. 68,10). De Tempel is alleen een middel, een kanaal, waarlangs de mens zich kan richten tot Hem die zelfs de hemelen niet bevatten kunnen. En God ziet toe op het Huis en hoort het gebed van de mens dat eruit opstijgt.

In de tweede plaats wordt de Tempel in het gebed van Sjlomo in de eerste plaats begrepen als een huis van gebed. De woorden 'gebed', 'bidden', 'smeken', 'ommekeer', 'horen', 'vergeven' keren in het gebed voortdurend terug. Van offers wordt met geen woord gerept. Sjlomo vraagt van God *dat Uw ogen open mogen zijn op dit huis, nacht en dag, naar de plaats waarvan U gezegd hebt: Daar zal Mijn Naam aanwezig zijn, om te horen naar het gebed, dat Uw knecht zal bidden naar*

De tweede verschijning Gods
9:1-2 *En het was toen Sjlomo klaar was met het bouwen van het huis van de Eeuwige (–) dat de Eeuwige voor de tweede keer aan Sjlomo verscheen, zoals Hij hem in Giv'on was verschenen.* Enz.
Ook tijdens de bouw van de Tempel heeft God met hem gesproken (6:11-13), maar via een profeet, en is Hij hem niet 'verschenen' zoals in Giv'on (3:5). God waarschuwt Sjlomo nu dat de Tempel uitsluitend bestaan kan wanneer koning en volk zich houden aan de geboden. Zo niet, *dan zal Ik Israel uitroeien uit het land*, de Tempel zal verworpen worden *en Israel zal zijn tot een spreekwoord en een spotrede onder de volken* (7). En dan volgt: *En dit huis, dat verheven zal zijn: ieder die er voorbijgaat, zal zich ontzetten en fluiten* enz. De werkwoordsvorm *zal verheven zijn* staat in 2Kron. 7:21 in de verleden tijd: *Het huis dat verheven is geweest.* Voor Abravanel verwijst de toekomende tijd echter naar de uiteindelijke verlossing: Ook wanneer de eerste en de tweede Tempel worden verwoest, zal op dezelfde plaats eens de definitieve Tempel worden gebouwd. En in die tussentijd zal God toch van Tsion niet wijken.
In de midrasj op Ps. 11 zegt Rabbi Elazar: 'Of de Tempel verwoest is of niet, de Inwoning Gods zal er niet van wijken, zoals er staat (Ps. 11:4): *In de tempel van Zijn heiligheid is de Eeuwige, in de hemel Zijn troon.* Al is Zijn troon in de hemel, blijft Zijn Inwoning bij de tempelplaats, zoals er staat (1Kon. 9:3): *Mijn ogen en Mijn hart zullen daar zijn, alle dagen.*'
En wanneer de Tweede Tempel gebouwd wordt lezen we (Ezra 1:3): Hij [Koresj] *bouwde het huis van de Eeuwige (–) Hij is de God die in Jerusalem woont.* Vandaag loven we God in onze gebeden als: 'Hij die Jerusalem bouwt' (Dasberg-sidoer p. 47), in de tegenwoordige tijd. Dat werd ook gezegd toen de Tempel nog stond: vgl. Ben Sira, 51:25-27. Tempel of geen tempel: dáár blijft Hij aan Zijn Inwoning bouwen.

אותיות פורחות

Omhoogvliedende letters

Een bladzijde overdenking

Wie in de wonderen gelooft is een dwaas.
Maar wie niet gelooft dat rechtvaardigen ze kunnen verrichten vertrouwt niet op God.
Rabbi Menachem Mendel van Kotsk

Wat is geschiedenis? Oorlogen, overwinningen, nederlagen. Zovele doden, zovele tranen. Zo weinig spijt. Zo vele angsten. En wie zou kunnen oordelen over de slachtoffers van wreedheid, wanneer hun verschrikking omslaat in haat? De wereld is gedrenkt in bloed, en de schuld is eindeloos. Moet niet alle hoop worden opgegeven?
Wat de profeten redde van de wanhoop was hun messiaanse visie en het besef van 's mensen vermogen tot omkeer. Die visie en dat besef vormde hun begrip van de geschiedenis. Geschiedenis is geen doodlopende weg, en schuld is geen afgrond. Er is altijd een pad dat wegleidt uit de schuld: het pad van berouw, van omkeer tot God. De profeet is iemand die in situaties van wanhoop het vermogen heeft verder dan de wanhoop te zien. Over alle duisternis van het gebeuren hangt het visioen van een andere tijd: *Op die dag zal er een gebaande weg zijn van Egypte naar Assyrië. De Assyriër zal komen naar Egypte, de Egyptenaar naar Assyrië, en de Egyptenaren zullen de Eeuwige met de Assyriërs dienen. Op die dag zal Israel de derde zijn met de Egyptenaren en de Assyriërs, een zegen temidden van de aarde, die de Eeuwige gezegend heeft, zeggend: Gezegend Mijn volk Egypte en Assyrië, het werk van Mijn handen en Israel, Mijn erfdeel* (Jesj. 19:23-25).
A.J. Heschel, *The Prophets*, p. 185.

Iemand die kwellingen ondergaat moet niet zeggen: Het is kwaad.
Want van de Heilige Hij zij gezegend komt geen kwaad.
Maar hij mag wel zeggen: Het is bitter. Want onder de geneesmiddelen zijn ook bittere kruiden.
Rabbi Mosjè van Kovrien.

Probeer niet de duisternis met stokken te verjagen. Ontsteek een licht.
Rabbi Israel Salanter

לשבוח גלות	vergeten is ballingschap
לזכור גאולה	herinneren verlossing
(בש"ט)	(Ba'al Sjem Tov)

deze plaats. En hoor dan naar de smeking van Uw knecht en van het volk Israel, dat ze zullen bidden naar deze plaats. En U, hoor naar de plaats van Uw woning in de hemel, en hoor en vergeef (29-30). Het volk Israel richt zijn gebeden dus naar de Tempel, en God hoort via de Tempel de gebeden. Zowel God als de Tempel worden dus volstrekt abstract ervaren.

In de derde plaats zijn de gebeden die naar de Tempel worden gericht zowel persoonlijke gebeden als gebeden van de gemeenschap. Sjlomo benadrukt met name het gebed van de gemeenschap, die in tijden van nood vergeving vraagt voor de overtredingen. En hij noemt een aantal van die noden: nederlagen, geleden tegen de vijanden, het uitblijven van regen, hongersnood, pest, plantenziekten, sprinkhanen. *Elk gebed, elke smeking die er zijn zal van elk mens en van heel het volk Israel, opdat ieder zich bewust wordt de schade van zijn hart en zijn handen uitstrekt naar dit huis (–) Want alleen U kent het hart van elk mensenkind, opdat ze U vrezen alle dagen die ze leven op de aarde die U*

Mensen houden niet van geschonden kruiken. Ze werpen ze weg. Niet aldus de Heilige Hij zij gezegend: Hij verlangt juist de gebroken kruiken. Want wat is de kostbaarste kruik voor de Heilige Hij zij gezegend? Het hart van de mens. Ziet Hij een trots hart, dan verlangt Hij het niet. Zoals er staat (Spr. 16:5): 'Ieder die trots is in zijn hart, is een gruwel voor de Eeuwige'. Maar van een gebroken hart zegt Hij: deze is voor Mij. Zoals er staat (Ps. 34:19): 'De Eeuwige is diegenen nabij wier hart gebroken is'. (Midrasj haGadol op Gen. 38:10)

---

onze voorouders gegeven hebt (39-40). *Want er is geen mens die niet zondigt* (46). Alle plagen die de individuele mens of het volk kunnen overkomen worden gezien in het licht van de relatie tussen God en mens. Door het leed dat het gevolg is van overtredingen wijst God de weg naar herstel. En in het leed dat niet het gevolg van verkeerde keuzen is, helpt Hij de mens afstand te doen van zijn begeerten die hem verhinderen de wereld te zien door de ogen van God en zich te richten op de hemel.

In de vierde plaats: wanneer God de kinderen Israels aan hun vijanden overlevert en ze in ballingschap raken in verre of nabije landen, en ze omkeer doen en bidden tot hun God 'in de richting van hun land' en van de stad Jerusalem en de Tempel, dan vraagt Sjlomo God hun gebed te verhoren en hen te vergeven (46-50).

In de vijfde plaats vraagt Sjlomo God ook het gebed te verhoren van de vreemdelingen die niet tot het volk Israel behoren, maar uit verre landen komen om te bidden naar deze Tempel. De Tempel heeft dus een universeel karakter. Hij dient tot huis van gebed voor alle volken, *opdat alle volken der aarde uw Naam kennen en U vrezen gelijk het volk Israel* (41-43; en zie ook Jesj. 56:7).
In *Tenachon over de Tora* 14, p. 227 vindt u nog een en ander over het gebed van Sjlomo.

Sjlomo en David

Qua temperament lijken David en Sjlomo vrijwel volstrekte tegenstellingen. David was een man van avontuur; het merendeel van zijn dagen bracht hij zwervend en vechtend door. Hij was een krijgsman die wist om te gaan met moeilijke mensen en situaties. Hij is een man van een onweerstaanbare charme. Ook Sjlomo heeft iets betoverends. Hij was echter een man van vrede, die zichzelf hecht installeerde in een positie van gezag van waaruit hij kan bouwen en creëren. Maar tegelijkertijd zette hij de ideeën van zijn vader voort op een heel eigen manier. Sjlomo heeft Davids hoogste verwachtingen waar weten te maken, ondanks het onmiskenbare feit dat David als zijn opvolger misschien een andere zoon zou hebben verkoren, die meer op hem leek: Amnon of Avsjalom – knappere en dynamischer mannen dan Sjlomo – waren waarschijnlijk dichter bij Davids hart. Maar zij erfden alleen de uiterlijke kanten van die charme die David tot de meest geliefde koning van Israel maakte. Het was Sjlomo die het wezen van zijn kwaliteiten had geërfd.
David was een wonderlijk mengsel van bevlogenheid en praktische zin. De fundamentele beginselen waar hij nimmer van afweek – oprechte liefde tot God en de behoefte aan een sterk, verenigd koninkrijk – werden door Sjlomo gedeeld, en stempelden hem tot de werkelijke erfgenaam. Sjlomo's wijsheid bleef niet beperkt tot enkele aspect van kennis of leven; zij besloeg tevens de hele breedte van het praktische en het mogelijke. En hij wist bovendien zijn wijsheid ook op anderen over te dragen. Net als zijn vader wist hij zijn toehoorders te betoveren. Uit alle landen kwam men naar hem toe om zijn uitspraken te horen en zijn grootheid te aanschouwen.
(Naar A. Steinsalz, *Biblical Images*, waarvan ook een Nederlandse vertaling verscheen. Steinsalz' portretten zijn een heel stuk rijker dan we hier kunnen weergeven.)

Het falen van Sjlomo

Met de regering van Sjlomo is de belofte Gods aan de voorouders geheel tot bloei gekomen. Na de bevrijding uit Egypte, de wereld der afgoden en van de dood, na de tocht door de woestijn waarin het volk zich reinigde van de smetten van die zojuist verlaten wereld, volgde de Intocht in het toegezegde land, dat zo moeizaam moest worden veroverd. Nu, onder Sjlomo, is de ziel van het volk verenigd met het lichaam (het land) en heersen rust, vrede, recht en wijsheid. Het is of de eerste tien hoofdstukken van ons boek ons willen leren hoe stralend het volksbestaan kan zijn onder een koning die het leven door Tora weet te doorgloeien. Een koning naar wie alle volken toestromen om deel te hebben aan zijn wijsheid (4:34). Maar de situatie is breekbaar: de geestelijke en materiële welvaart leidt tot laksheid en de eenheid van het volk breekt. Met hoofdstuk 11 treden we dan de volgende fase binnen, die in wezen duurt tot de huidige dag: één lange strijd van vallen en weer opstaan, van nieuwe Egyptes, nieuwe intochten, nieuwe welvaart, nieuwe ballingschappen. Eén lang leerproces waarin het kwaad zolang botst met de wetten Gods, tot het zich naar die wetten weet te voegen en één wordt met het goede. *Op die dag zal de Eeuwige één zijn en is Zijn Naam Eén* (Zech. 14:9). Het is niet alleen het verhaal van het volk Israel en de wereld. Het is ook het verhaal van ieder onzer.

Het zo stralende koningschap van Sjlomo breekt door zijn uiteindelijke falen (11:1-13). Waarin faalde hij precies? Op het eerste gezicht lijkt het of hij zich overgaf aan afgodendienst. Maar zo eenvoudig ligt het niet. In bSjabbat 56b vinden we een vergelijkbare redenering als over de zonde van David (vgl. p. 59-60): 'Zei Rabbi Sjmoe'el bar Nachmani in naam van Rabbi Jonatan: Wie beweert dat Sjlomo zondigde, die dwaalt. Want er staat (4): *En niet was zijn hart volkomen met de Eeuwige zijn God, zoals het hart van David zijn vader.* Volkomen als het hart van zijn vader was hij niet, maar gezondigd heeft hij evenmin. Maar er staat toch (4): *in de tijd van Sjlomo's ouderdom neigden zijn vrouwen zijn hart achter andere goden*? Maar hij deed het niet! [*zijn vrouwen probeerden het wel, maar hij ging er niet op in*]. 'En men werpt verder tegen: Maar hij heeft toch een hoogte gebouwd voor [*de god*] Kemosj, de gruwel van Moav (7)? Het antwoord luidt dat zijn vrouwen dat deden, maar dat hij verzuimde ertegen te protesteren. En hoewel hijzelf niet zondigde, wordt hem dit als zonde aangerekend.

Abravanel, die zich tegen een vergelijkbare redenering ten aanzien van de overtredingen van David fel verzet, doet dat nu niet. Hij ontkent (met andere verklaarders) niet dat Sjlomo heeft gezondigd, maar wel dat die zonde lag in het bedrijven van afgodendienst. Zei God niet van Sjlomo dat Hij hem wijsheid zou schenken zoals aan niemand anders, noch voor hem en noch na hem (3:12)? Is het dan denkbaar dat zo iemand afgodendienst gaat bedrijven? En niet met één god, maar met tal van goden (7-8), die toch onderling onverenigbaar zijn? Dat de tekst van de Schrift niet zo eenvoudig kan worden uitgelegd blijkt ook hieruit: In 4 lezen we dat *zijn vrouwen zijn hart achter andere goden neigden*. Maar meteen daarop volgt: *dat*

De scheuring voorzegd

11:11-13 *De Eeuwige sprak tot Sjlomo: omdat dit met je was*, nl. dat hij zijn vrouwen afgodendienst liet bedrijven, *en je Mijn Verbond niet in acht hebt genomen, mijn inzettingen die Ik je heb geboden*, nl. niet veel vrouwen te nemen (Deut. 17:17), *afschéuren zal Ik het koningschap van je, en het geven aan je knecht.* Leer om leer: zoals je vrouwen de zon en de maan vereren, die Mijn knechten zijn, zo zal Ik jouw koninkrijk geven aan jouw knecht. *Alleen zal ik dit in jouw dagen niet doen*: omdat Sjlomo zelf niet aan de afgodendienst meedeed, doen zich de consequenties pas na zijn dood voor (in de dagen van zijn zoon Rechav'am, die zelf actief afgodendienst bedreef); en wel *omwille van David je vader* wiens zoon hij ook in zijn denken toch is gebleven.
Uit de hand van je zoon zal ik het scheuren, dwz van Rechav'am wie Jerov'am het koningschap over de tien stammen afnam.
Maar niet heel het koningschap zal Ik afscheuren: een enkele stam geef ik over aan je zoon, omwille van Mijn knecht David en omwille van Jerusalem dat Ik verkoor. Ik heb David beloofd dat zijn huis bestendig zal zijn tot in eeuwigheid (2Sam. 7:16) en daarom zal over die ene stam een nazaat van David heersen. Maar ook omwille van Jerusalem, dat Ik verkoren heb om er Mijn Tempel te bouwen, en dat zo nauw verbonden is met David en Sjlomo, die de Tempel hebben voorbereid en gebouwd.
En hoewel ook de stam Binjamin in het koninkrijk Jehoeda ligt, wordt toch gesproken van *een enkele stam*: Jerusalem hoort weliswaar zowel tot Binjamin als tot Jehoeda, maar het koningschap blijft altijd met de stam Jehoeda verbonden. Dat de stam Binjamin onder de regering van het huis van David komt te liggen, onderstreept nog eens dat het koningschap van het huis van Sja'oel (een Binjaminiet!) voorgoed ten einde is. (Abravanel, Radak, Ralbag; en zie *Me'Am lo'eez*.)

zijn hart niet volkomen was met de Eeuwige zijn God, zoals het hart van zijn vader David. Zegt de vergelijking met David niet dat zijn zonde alleen lag in het feit dat zijn hart niet volkomen was? (Het woord hart komt in onze passage 6x voor.) In 5 lezen we wel dat hij verschillende goden naliep, maar dan volgt opnieuw de vergelijking met David (6): *Zo deed Sjlomo wat kwaad was in de ogen van de Eeuwige. Hij volhardde niet in het volgen van de Eeuwige, zoals zijn vader David.* Uit 7 en 8 blijkt voorts dat hij de hoogten bouwde voor zijn buitenlandse vrouwen, zodat zij daarop de offers voor hun vertrouwde goden konden brengen. In 9 lezen we: *Daarom vertoornde zich de Eeuwige op Sjlomo, omdat hij zijn hart geneigd had, weg van de Eeuwige, de God van Israel.* Een opmerkelijk milde formulering, die zich met de zonde van afgodendienst moeilijk rijmen laat. Al deze overwegingen brachten de wijzen van de Talmoed tot de overtuiging dat de zonde van Sjlomo lag in het feit dat hij zijn vrouwen toch de goden van hun eigen land liet volgen. En de oorzaak dáárvan lag in zijn liefde voor de vrouwen, waarnaar vijfmaal wordt verwezen (1,2,3,4,8). Volgens Abravanel (op 1Kon. 3) was dit een gevolg van zijn wijsheid! Sjlomo zou zijn vrouwen hebben geleerd waarop hun geloof oorspronkelijk berustte, vóór het tot afgodendienst was verwaterd. Andere volken kon hij daarin onderrichten (4:34), maar zijn vrouwen waren opgenomen in de gemeenschap van Israel, en daar staat de Tora centraal. Zijn zonde was dat hij zijn vrouwen niet in Tora onderwees en toeliet dat ze hun oorspronkelijke goden bleven dienen. Vandaar dat er staat (4) *dat zijn hart niet volkomen was met de Eeuwige zijn God, zoals het hart van zijn vader David.*

De midrasj oppert nog een ander aspect van die onvolkomenheid: 'Zei Rabbi Jitschak: Waarom zijn de redenen van [*de geboden in*] de Tora niet geopenbaard? Zie, twee verzen openbaren de redenen wél, maar toch faalde daarin een van 's werelds groten [*nl. Sjlomo*]. Er staat (Deut. 17:17): *Hij* [de koning] *moet zich niet veel vrouwen nemen, opdat zijn hart niet afwijkt.* Maar Sjlomo dacht: Ik neem er wel veel, maar ik zal niet afwijken. En zie wat er gebeurde: *In die tijd van Sjlomo's ouderdom neigden zijn vrouwen zijn hart achter andere goden.*
'Zo staat er ook (Deut. 17:16): *Hij moet zich niet veel paarden nemen, opdat hij het volk niet terugvoert naar Egypte om veel paarden te nemen.* Maar zie wat er gebeurde (1Kon. 10:28-29): *Er ging een wagen uit van Egypte*, enz.' (bSanhedrin 21b). In de aangehaalde plaats, die met maar enkele woorden worden aangehaald, blijkt dat Sjlomo paarden uit Egypte invoerde.
'Dat leerde ons dat Sjlomo niet alleen deed wat de Tora verbood, maar ook faalde ten aanzien van de redenen die de Tora in deze gevallen opgeeft. En dat bewijst hoe goed het is dat de Tora in verreweg de meeste gevallen geen reden voor de geboden noemt: opdat niemand zichzelf zo wijs kan achten dat de redenen voor hem niet gelden' (A. Steinsalz ter plaatse).
Het hart van Sjlomo was onvolkomen. Hij raakte verdeeld tussen zijn begeerte en de wetten Gods. En als gevolg daarvan wordt ook zijn rijk verdeeld, zowel politiek als godsdienstig. Jerov'am gaat straks (12:25 ev) een tweede eredienst instellen, naast die in Jerusalem...

Drie profeten

De eredienst die Jerov'am in zijn verzet tegen het koningschap van het huis van David tegenover de dienst in Jerusalem stelt (zie de blz. hiernaast) wordt van Godswege door een profetie tot de ondergang gedoemd. Wanneer Jerov'am het altaar in Bet-Eel wil inwijden, komt er een profeet uit Jehoeda. Die richt zich niet tot Jerov'am, maar tot het altaar (13:2): *Altaar, altaar, zo zegt de Eeuwige, zie, een zoon wordt geboren aan het huis van David, Jehosjiahoe is zijn naam; op jou zal hij slachten de priesters van de hoogten, die op je wierook en, en mensenbeenderen zullen op je worden verbrand.* En daarmee zal dit altaar als plaats van onreinheid worden bestempeld.
Deze voorzegging wordt bewaarheid in 2Kon. 23:15-16, wanneer na de val van het noordrijk, Jehosjiahoe de resten van Jerov'ams eredienst vernietigt.

Waarom staat er tweemaal 'altaar'? Wellicht om daarin niet alleen het altaar in Bet-Eel te betrekken, maar ook dat in Dan (12:29). Wanneer Jerov'am de profeet uit Jehoeda wil grijpen, verdort zijn hand en wordt het altaar uiteen gereten. Jerov'am vraagt de profeet God om genezing te bidden, en wanneer dat gebeurt nodigt hij hem naar zijn huis. De profeet weigert; God heeft hem geboden *op deze plaats geen brood te eten, noch water te drinken* (8), *en niet terug te keren langs de weg die je gekomen bent* (9). 'Deze plaats' is nu immers een stad die op grond van Deut. 13:13-18 door de ban is geslagen, en het is verboden daarvan ook maar enig voordeel te genieten.

Nu woonde er een oude profeet in Bet-Eel (11), die de profeet uit Jehoeda nareist en hem uitnodigt bij hem thuis te komen eten. De profeet uit Jehoeda geeft hetzelfde antwoord (17): *Want een woord is mij door het Woord van de Eeuwige: Je mag daar noch brood eten, noch water drinken,* enz. De oude profeet antwoordt hem echter (18): *Ook ik ben een profeet, net als jij, en een engel heeft tot mij gesproken door het Woord van de*

De breuk in het rijk

Na de voorzegging van de scheuring van het rijk (11:11-13) volgt meteen: *En de Eeuwige liet een weerstrever opstaan* (11:14). Voor 'weerstrever' bezigt het Hebr. het woord *satan*, het beproevende aspect Gods (en nadrukkelijk geen aparte macht naast God!). En daarmee begint het proces dat al spoedig uitloopt op de deling van het rijk. Lees daarover 11:14 tot 12:24.
Het koningschap over de tien stammen werd door de profeet Achia aan Jerov'am toegezegd (11:26-40) *Uit de hand van zijn* [Sjlomo's] *zoon zal ik het koninkrijk nemen, en Ik zal jou daarvan tien stammen geven* (11:35). De naam voor de tien stammen werd 'Israel' en later ook 'Efrajiem'. Jerusalem, als plaats van de Tempel en als zetel van het huis van David, bleef echter verbonden met de stam Jehoeda: *En zijn zoon,* aldus het vervolg van de zojuist geciteerde zin, *zal Ik één stam geven, opdat Mijn knecht David altijd een lamp zal hebben voor Mijn Aangezicht, de stad die Ik Mij koos om er Mijn Naam te vestigen.* (Zie voor de positie van de stam Binjamin p. 75: 'De scheuring voorzegd'.)
Jerov'am ging echter een heilloze weg. Toen zijn onderdanen tegen David kozen, ging hij zichzelf als de enige koning beschouwen.
En uit vrees dat ze uiteindelijk tot het huis van David zouden terugkeren, besloot hij zijn volk af te snijden van de Tempel en de pelgrimage naar Jerusalem te verbieden. Hij deed het voorkomen of de eredienst aldaar in de loop der tijden was ontaard en dat men opnieuw in de voetsporen van Ja'akov (=Israel!) diende te gaan en opnieuw de steden moest heiligen waar God Zich aan de vader van het volk geopenbaard had. Met name Bet-Eel (12:29). *Da'at Mikra* oppert dat hij zich ook spiegelde aan Aharon, die onder druk van het volk het gouden kalf maakte en daarmee de eerste openbare eredienst, die toen nog niet in handen lag van de Levieten, maar van de eerstgeborenen uit het volk. Jerov'am maakt twee gouden kalveren en wanneer hij ze het volk toont, gebruikt hij vrijwel dezelfde woorden die Aharon gebruikte: *Ziehier je god, Israel, die jullie heeft opgebracht uit het land Egypte* (12:28; en zie Ex. 32:4). Als priesters kiest hij nadrukkelijk niet-Levieten. Voor het grote pelgrimsfeest van Soekkot, dat in Jerusalem gevierd wordt op de 15e van de zevende maand, stelde hij een ander feest in de plaats, dat gevierd moest worden op de 15e van de achtste maand. Jerov'am heeft voor zijn eredienst dus wel de God van Israel op het oog, maar verwerpt de voorschriften daarover uit de Tora. Het is tekenend dat hij zijn zoons vernoemt naar Aharons zonen Nadav en Avihoe (14:20 en 1), die sterven omdat ze 'vreemd vuur' op het altaar hebben gebracht, *dat de Eeuwige hun niet bevolen had* (Lev. 10:2). Wanneer hem om dit alles het koningschap weer ontnomen wordt, zegt God: *Mij heb je weggeworpen achter je rug* (14:10), en evenals met Sja'oel, zullen al zijn nakomelingen worden weggevaagd. Niet alleen dat Jerov'am Gods Tora verwierp, ook zijn volk bracht hij daartoe (14:16, 15:30 en 2Kon. 17:21).
En zelfs een profeet schaarde zich achter Jerov'am. Deze profeet weet een man Gods uit Jehoeda, die tegen het altaar van Jerov'am profeteert, tot ongehoorzaamheid en daarmee tot zijn dood te brengen (hoofdstuk 13; en zie p. 76).

Eeuwige, zeggende: Breng hem terug met je in je huis, om brood te eten en water te drinken. Wat beweegt de oude profeet de man Gods uit Jehoeda te beliegen (18)? Wellicht wilde hij Jerov'am bewijzen dat ook de profeet uit Jehoeda het Woord Gods verzaakte, zodat zijn profetie niet te ernstig genomen hoefde te worden. Maar wat bracht de profeet uit Jehoeda er dan toe geloof te hechten aan de woorden van de oude profeet? Wellicht is deze vroeger een ware profeet geweest, en stond hij als zodanig bekend. De man uit Jehoeda zal niet gedacht hebben dat zo iemand zich door Jerov'am zou laten inpalmen. De consequenties nemen de vorm van een wonder aan. Op zijn terugweg wordt de profeet gedood door een leeuw. Wanneer men zijn lijk vindt, staan de leeuw en de ezel van de profeet er naast, zonder dat de leeuw de ezel iets doet. In tegenstelling tot de profeet eet de leeuw (symbool voor Jehoeda?) niet! De oude profeet keert nu van zijn dwaling terug en erkent (32): *Zeker zal het gebeuren, het woord dat hij naar het Woord van de Eeuwige heeft uitgeroepen over het altaar in Bet-Eel en over alle huizen van de hoogten in de steden van Sjomron!* Hij rouwt om de profeet, begraaft hem en laat na zijn dood zijn eigen beenderen in hetzelfde graf begraven (31). Wanneer Jehosjiahoe later de plaatsen van Jerov'ams 'eredienst' vernietigt en de beenderen van degenen die er aan meededen verbrandt, spaart hij dit graf (2Kon. 23:17-18).
De profetie en de wonderen brengen Jerov'am echter niet tot ommekeer. Evenmin de woorden waarmee God hem door Achia, de derde profeet uit de hoofdstukken over de scheuring van het rijk, de volstrekte vernietiging van zijn huis laat voorzeggen (14:7-10). Woorden zo vol van liefde voor David, wiens huis door Jerov'am en zijn onderdanen zo smadelijk is verworpen.

Eliyahoe

Zoals in het boek Richteren de verhalen over Sjimsjon uit het stramien lijken te springen, zo is dat in het eerste koningenboek het geval met de hoofdstukken over Eliyahoe. Na de overwegend sombere en zakelijke verslagen over de koningen na Jerov'am en Rechav'am stormt in hoofdstuk 17 Eliyahoe als een wervelwind het boek binnen, middenin de kroniek van Achav. De hoofdstukken waarin hij optreedt (17, 18, 19, 21 en in 2Kon. nog eens de hoofdstukken 1 en 2) tintelen van leven en dynamiek. Niet koning Achav is meer de hoofdpersoon, maar Eliyahoe de profeet. Qua levendigheid, spanning en indringendheid stellen deze hoofdstukken die van Sjlomo in de schaduw. Het is of in de duisternis van de geschiedenis na Sjlomo ineens het felle licht begint te stralen van de grote profeten, die in de volgende periode van Israels geschiedenis de koningen qua belang van hun plaats verdringen. En net zoals in de hoofdstukken over Sjimsjon, weeft de schrijver de wonderverhalen die over Eliyahoe in omloop waren, samen tot een diep indrukwekkende eenheid.
16:29-34 vertelt de achtergrond van zijn optreden: Achav, een opvolger van Jerov'am, *deed wat kwaad is in de ogen van de Eeuwige, meer dan allen die voor hem waren geweest*. Onder invloed van zijn vrouw Izèvel woekerde de Baalsdienst als een kanker voort in het land. Jericho, het symbool van de Kena'anitische cultuur is herbouwd. En dan ineens staat Eliyahoe voor hem. Van zijn voorgeschiedenis weten we niets, alleen dat hij kwam van over de Jordaan, zoals Israel van over de Jordaan het land binnenkwam: 17:1 *En Eliyahoe de Tisjbiet, uit de inwoners van Gil'ad, zei tot Achav: Zowaar de Eeuwige leeft, Israels God, voor Wie ik gesteld ben, zal er deze jaren dauw zijn of regen, dan naar mijn woord!* In de volgende zin is Eliyahoe alweer verdwenen, even onverhoeds als hij gekomen is. Uit 18:10 weten we dat Achav hem overal zocht, maar dat hij onvindbaar bleek. Maar wat valt er te bespreken? Heeft God niet gezegd dat Hij de regen zal doen ophouden wanneer het volk Hem niet dient (Deut. 11:17)? De volgende ontmoeting tussen Eliyahoe en Achav vindt pas drie jaar later plaats. In die tussentijd leren wij lezers de intieme relatie kennen tussen Eliyahoe en God, die hem verbergt, verzorgt, zijn gebeden verhoort en hem het ene wonder op het andere laat gebeuren. In de verhalen voelen we de hongersnood jaar na jaar groeien. Na het eerste jaar droogt de beek op waar Eliyahoe door raven wordt gevoed en brengt God hem naar het huis van de weduwe in Tsarfat, waar nog maar voor één maaltijd voedsel blijkt te zijn. Een wonder maakt dit toereikend voor de hele droogteperiode. Wanneer Eliyahoe ook de zoon van de weduwe weer tot leven brengt, weet ze zeker: *Ja, een man Gods ben jij, en het woord van de Eeuwige is in je mond*. Dezelfde conclusie moet ook de lezer wel trekken.
In het derde jaar draagt God hem dan op zich aan Achav te tonen. Voor het zover is leren we eerst Ovadja kennen, een hoveling van Achav, maar net als de weduwvrouw ook een rechtvaardige, die honderd profeten van de Eeuwige heeft laten onderduiken en voeden, tegen de vervolging door Izèvel. Ovadja herkent Eliyahoe op de weg. Vol verbazing roept hij uit: *Ben jij mijn heer Eliyahoe?* Ondanks zijn geheimzinnige verborgenheid blijkt Eliyahoe onder Gods

Eliyahoe in de midrasj

'En zo placht Israel zijn zonen te besnijden, tot het verdeeld raakte in twee rijken. Het rijk Efrajiem verhinderde de besnijdenis. Toen stond Eliyahoe op en zwoer bij de hemel dat er geen regen meer op het land zou vallen. Izèvel hoorde het en zocht hem te doden. Maar Eliyahoe bad tot de Eeuwige om zijn leven [1Kon. 19:3]. Die antwoordde hem: Ben jij anders dan je voorvaderen? Esav zocht Ja'akov te doden (Gen. 27:41). En Ja'akov ontkwam. Farao zocht Mosjè te doden, maar hij ontkwam. Sja'oel zocht David te doden, maar David ontkwam. Dat leert je dat allen die vluchtten zijn ontkomen. Eliyahoe stond op en vluchtte uit het land Israel en ontkwam, zoals er staat (1Kon. 19:8): *Zo stond hij op en at en dronk*. Maar de Eeuwige verscheen hem en zei: *Wat wil je hier Eliyahoe?* Hij antwoordde: *Hoe heb ik niet geijverd!* (19:9-10). Zei hem de Heilige Hij zij gezegend: altijd heb je al geijverd. Bij Sjitiem ijverde je tegen de ontucht, zoals er staat (Num. 25:11) *En Pinchas (–) heeft voor Mij geijverd* [de midrasj vereenzelvigt Eliyahoe met Pinchas, vgl. *Tenachon over de Tora 22*, p. 355]. En ook nu ijver je weer. Bij je leven: Israel zal voortaan zijn zonen alleen besnijden als jij er bij bent. Vandaar dat de chachamiem bepaalden dat bij elke besnijdenis een stoel moet worden neergezet voor de engel van het verbond, zoals er staat (Mal. 3:1 en 23, soms 4:5). *De engel van het verbond* [Eliyahoe] *die jullie verwachten, zie hij komt.*' (Pirké de R. Eliëzer 9-10).

In *Tenachon over de Tora* (22, p. 355) citeerden we een midrasj waarin God Eliyahoe berispt om zijn ijver. In bovenstaande midrasj looft God hem erom, en bemoedigt hem tegelijkertijd in zijn wanhoop: Eliyahoe zal blijven leven. Bij elke besnijdenis zal hij aanwezig zijn en zien hoe de stille stem doorwerkt. En eens zal hij de aankondiger zijn van de Masjiach.
Voor meer midrasj over Eliyahoe zie p. 82-84.

getrouwen toch bekend te zijn. Wanneer Eliyahoe hem zegt: *Ga heen en zeg je heer Eliyahoe is hier*, wordt Ovadja bang. Hij weet dat Achav Eliyahoe overal zoekt en nergens kan vinden, en hij vreest dat Eliyahoe wel weer verdwenen zal zijn wanneer Achav hem wil laten halen. En dat zou de toorn van Achav over Ovadja doen komen.
De nieuwe confrontatie tussen Eliyahoe en Achav vindt echter plaats. En dan volgt het verhaal van de confrontatie tussen Eliyahoe en de 450 profeten van Ba'al, onder toezicht van Achav en ten overstaan van 'heel het volk'. Eliyahoe toont zich nu een man van een ontzaglijke moed en geestelijke kracht, die God als het ware dwingt tot een spectaculair wonder, dat het aanvankelijk aarzelende volk tot de erkenning brengt: *De Eeuwige is God, de Eeuwige is God!* Het verhaal zit vol fascinerende details, waaronder de spot die hij drijft met Ba'al die zich maar niet vertoont. Alle voorafgaande verhalen over Eliyahoe's intieme relatie met God, die hem in alles steunt en al zijn gebeden verhoort, bereiden de lezer op dit wonder voor.
Meteen na dit wonder, waarin we Eliyahoe in al zijn grootheid leerden kennen, maken we kennis met zijn menselijke kant: zijn moedeloosheid wanneer hij merkt dat de ommekeer van het volk niet beklijft, en het zich niet massaal verzet wanneer Izèvel hem naar het leven staat. Eliyahoe vlucht naar de berg Chorev, naar de plaats waar God aan Mosjè is verschenen (Ex. 33:21-23 en 34:6). Maar God vraagt hem: *Wat wil je hier Eliyahoe?* Met andere woorden: de plaats van de profeet is onder de mensen, waarom ben je dan hier? Eliyahoe bekent zijn wanhoop: de fundamenten van Israel (het verbond, de altaren, de profeten) lijken gebroken. In zijn woorden horen we de onuitgesproken bede tot een nieuwe spectaculaire ingreep Gods. God antwoordt hem dat niet spectaculaire wonderen het volk zullen terugbrengen, maar de stille stem van de overreding. Het antwoord is verrassend. Lezen we in Nachoem 1:3 niet *De weg van de Eeuwige is in wervelwind en in storm*? Is er geen grote vloed geweest, geen Sedom en Amorra, en kwam op de Karmel niet het vuur uit de hemel? Jawel, maar Eliahoe, de profeet van het ongeduld, moet leren dat de verlossing pas komt door de stille stem van het innerlijke inzicht. Daarom vraag God hem opnieuw: *Wat wil je hier Eliyahoe?* Eliyahoe blijft echter bij zijn wanhopige bede. Maar al wijst God hem terecht, en stelt hij een andere profeet in zijn plaats (19:16), tegelijkertijd kan Hij het messiaanse ongeduld van Eliyahoe niet missen. Eliyahoe is de enige profeet die niet sterft (2Kon. 2:11). Als om te kennen te geven dat dit Messiaanse vuur op aarde moet blijven branden. Want zonder het ongeduld, zonder de hunkering om terugkeer, kan de stille stem niet werken. In hoofdstuk 21 werpt Eliyahoe zich tegen de koning en tegen Izèvel op als voorvechter van gerechtigheid onder de mensen, zoals hij op de Karmel gestreden heeft voor de enige God. En daarmee wordt hij de grote voorloper van de latere profeten die steeds vechten voor de waarheid Gods en het recht onder de mensen. In beide aspecten vertegenwoordigt hij de boodschap van Israel.
In de volgende aflevering van *Tenachon* komen we nog uitvoerig op Eliyahoe terug.

Izèvel

Achav en Izèvel staan voor twee werelden: de joodse en het niet-joodse. Achav was misschien geen goede Jood, maar hij bleef Jood in zijn gevoeligheid voor bepaalde zaken. Hij wist dat bepaalde grenzen niet overschreden kunnen worden, en hij legde zich neer bij de weigering van Navot hem zijn wijngaard te verkopen. Achav beging tal van zonden, maar hij zondigde als iemand met moreel gevoel.
Izèvel was daarentegen amoreel. Ze was niet gewoon een slechte vrouw, maar een vrouw met geen idee van moraliteit. Ze leefde in harmonie met haar eigen wereld en ze deed alles om het welzijn van de koning te bevorderen. In dat opzicht was ze een opmerkelijk goede echtgenote. Wanneer ze de koning ziet treuren om de wijngaard van Navot (hfdst. 21), stelt ze alles in het werk om hem zijn zin te geven: ze arrangeert een schijnproces, koopt getuigen om en weeft een netwerk van leugens, alleen om Achavs verlangen naar een stukje land te bevredigen.
Achav laat zich in zijn geweten aanspreken en wordt overmand door berouw. Izèvel heeft geen geweten. Ze blijft trouw aan haar opvoeding, die gericht is op trouw zonder enige morele beperkingen buiten de persoonlijke band. Ze is trouw aan haar man, zijn land, zijn dynastie en de erfenis van zijn zoons. Alles wat dat in de weg stond moet worden weggevaagd.
Het was ook geen religieus fanatisme dat haar bracht tot het doden van de profeten van God. De afgodische wereld heeft geen problemen met één god meer of minder. Izèvels probleem met de joodse profeten was niet hun nadruk op de dienst aan de ene ware God, maar hun gebrek aan 'discipline'. Voor de profeten was de staat niet alles, was de koning geen god, maar iemand die met harde waarheden geconfronteerd diende te worden. En dit was iets dat Izèvel niet tolereerde.
(Naar A. Steinsalz, *Biblical Images*.)

Lernen met Tenachon

Bij deze rubriek kunt u het beste als volgt te werk gaan: 1. Lees 1Kon. een keer door en blader door 2Kon. 2. Bespreek daarna met een of meer anderen (een deel) van de vragen. 3. Lees tenslotte dit nummer van *Tenachon* in zijn geheel.

Vraag 1: Wat is het verband tussen 1Kon. en het boek Sjmoe'el en tussen 1Kon. 1 en het hele boek?
Vraag 2: Waarom zou de Septuaginta de scheiding tussen 1 en 2Kon. juist daar hebben gelegd (zie p. 39 'Sjmoe'el één boek in tweeën)? Zou dat ook anders kunnen?
Vraag 3: Lees het begin van 'Het tweede boek Sjmoe'el' (p. 49). Hoe wordt vraag 1 hier beantwoord?
Vraag 4: Uit welke teksten blijkt dat Melachiem een profetisch boek is en geen 'gewoon' geschiedenisboek?
Vraag 5: Lees 'Het boek Melachiem' (p. 65-67). Hoe wordt vraag 4 hier beantwoord?

Vraag 6: Lees 1Kon. 3:1-14). Waarom vraagt God wat Hij Sjlomo geven zal? Wist Hij niet wat Sjlomo wenste?
Vraag 7: Lees nog eens nauwkeurig vs. 6-9. Wat vraagt Sjlomo precies van God? En waarom?
Vraag 8: Wat wil Sjlomo uitdrukken met zijn woorden in vs. 6?
Vraag 9: Lees nog eens vs. 11-14. Welke dingen die Sjlomo niet gevraagd heeft, geeft God hem toch?
Vraag 10: Waarom geeft God hem niet zonder meer een lang leven (vgl. Deut. 17:20)?
Vraag 11: Lees 'Sjlomo's eerste droomgezicht' (p. 69). Hoe worden vraag 6-10 hier beantwoord?
Vraag 12: Lees 1Kon. 3:15-28. Waarom zou dit verhaal meteen na het voorafgaande worden verteld?
Vraag 13: Waaruit precies blijkt in dit verhaal Sjlomo's wijsheid?
Vraag 14: Lees het 1e deel van 'Sjlomo's wijsheid' (p. 70 tot aan: Maar misschien). Hoe worden vraag 12 en 13 hier beantwoord?
Vraag 15: Lees de rest van 'Sjlomo's wijsheid' (p. 70). Welke 'dubbele bodem' zit er volgens deze verklaring in het verhaal? Hoe wordt vraag 13 hier beantwoord?

Vraag 16: Lees 1Kon. 6:11-13; 8:10-61 en 9:1-9. Wat is volgens deze teksten de funktie van de Tempel? En wat is de Tempel niet?
Vraag 17: Voor wie is de Tempel bedoeld?
Vraag 18: Lees 'Het gebed van Sjlomo (p. 72+74) en 'De tweede verschijning Gods' (p. 72. Zie ook *Elke morgen nieuw* p. 334-337). Welke antwoorden kunt u hier vinden op vraag 16 en 17?
Vraag 19: Wat is het verband tussen de Tabernakel (Ex. 25 ev.) en de Tempel?
Vraag 20: Wat zijn de overeenkomsten tussen Tabernakel en Tempel? En wat de verschillen?
Vraag 21: Lees het 1e deel van 'De Tempel van Sjlomo' (p. 70 tot aan: Over de symbolische betekenis). Hoe worden vraag 19 en 20 hier beantwoord?
Vraag 22: Lees in *Tenachon over de Tora* 13 het eerste deel van 'De bouw van de woning' (p. 205v tot: Aan de passage bij Jeremia) en 'Een model voor de mensen' (p. 207). Welke antwoorden worden hier gegeven op vraag 16 en 17?
Vraag 23: Lees in *Tenachon over de Tora* 13 van het artikel 'De bouw van de Woning' de paragrafen 'De ark, het verzoendeksel en de cheroeviem' en 'De tafel en de toonbroden' (p. 207v). Waarin verschillen de Tabernakel en de Tempel van de gangbare tempels?

Vraag 24: Lees 1Kon. 11:1-13, 30-39. Welke fouten begaat Sjlomo precies volgens deze teksten?
Vraag 25: Welke consequentie heeft het falen van Sjlomo? Waarom wordt die consequentie uitgesteld (vs. 12 en 34-35). En waarom wordt de consequentie niet volledig doorgevoerd (vs. 13 en 36)?
Vraag 26: Lees 'Het falen van Sjlomo' (p. 75v). Hoe wordt vraag 24 hier beantwoord? In hoeverre bent U het daarmede eens?
Vraag 27: Lees 'De scheuring voorzegd' (p. 75). Hoe wordt vraag 25 hier beantwoord?

Vraag 28: Lees 1Kon. 12:26-32; 13:33-34 en 14:7-16). Welke fout(en) begaat Jerov'am precies volgens deze teksten?
Vraag 29: Welke consequenties heeft het falen van Jerov'am?
Vraag 30: Lees 'De breuk in het rijk' (p. 77). Hoe worden vraag 28 en 29 hier beantwoord?

Vraag 31: Lees 1Kon. 19:9-18. Waarom zou de Eeuwige vragen; 'Wat wil je hier Eliyahoe'?
Vraag 32: Wat zou Eliyahoe bedoelen met zijn antwoord (vs. 10)?
Vraag 33: Waardeert de Eeuwige Eliyahoe's antwoord positief of negatief? Waaruit blijkt dat?
Vraag 34: Lees van 'Eliyahoe' (p. 79 vanaf: 'Meteen na dit wonder' tot 'In hoofdstuk 21'). Hoe worden vraag 31-33 hier beantwoord?
Vraag 36: Lees in *Tenachon over de Tora* 22 in 'Haftara Pinchas' het citaat uit midrasj seder Eliyahoe Zoeta (p. 355). Hoe worden vraag 31-33 hier beantwoord?
Vraag 37: Lees 'Eliyahoe in de midrasj' (p. 78). Hoe wordt hier het ijveren van Eliyahoe gewaardeerd?

(DvU)

Colofon

Tenachon verschijnt elke twee maanden.

Uitgever:
B. Folkertsma Stichting voor Talmudica
B. Folkertsma Center for Jewish Studies
Burgemeester Lambooylaan 18
1217 LD Hilversum (035-219406)
Redactie: Eli Whitlau
Abonnementen:
Boekencentrum b.v.
Postbus 29
2700 AA Zoetermeer
(079) 615481
Abonnementsprijs: *f* 70,– per jaar.
Prijs van losse nummers *f* 12,50
Het abonnementsjaar loopt van 1 oktober tot 30 september

© 1987 B. Folkertsma Stichting voor Talmudica